

УДК 330.34 : 332.122 "737"

Буряк В.В.,
аспірант кафедри економічної теорії
та підприємництва
Запорізький національний технічний університет*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО МІСТА

Buryak V.V.,
*graduate student of economic theory of
and entrepreneurship
Zaporizhzhya National Technical University*

METHODICAL APPROACHES TO FORMATION OF STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL CITY

Постановка проблеми. Процеси децентралізації, які відбуваються в Україні потребують формування нової філософії розвитку регіонів в цілому та міст зокрема. Основним змістом нової філософії є концепція сталого розвитку, що містить економічну, соціальну та екологічну складову. Ця концепція базується на новому систематичному і стратегічному підході до сталого розвитку та є альтернативою парадигмі економічного зростання, яка ігнорувала екологічну складову. Ретроспективний аналіз розвитку промислових регіонів та промислових міст показав, що вони були побудовані й функціонували на основі екстенсивної моделі, для якої характерним є дисбаланс між економікою та екологією. Внаслідок цього суспільство сьогодні має справу зі складними і загрозливими проблемами: надзвичайні економічні складнощі, зростаюча бідність, безробіття й нерівність, нерозвинена інфраструктура; відсутність почуття безпеки у людей та регіональна нерівність, втрата самоповаги та соціальне виключення; загроза біорізноманітності; деградація ґрунтів, забруднення повітря, незадовільні засоби утилізації твердих, небезпечних та токсичних відходів, підвищений рівень шуму, забруднення води; обмежений доступ до безпечних джерел енергії тощо. Більшість із наведених проблем і викликів тісно пов'язані між собою, що посилює необхідність формування стратегії сталого розвитку промислового міста. Необхідність в розробці стратегії підтверджує також сучасна система управління.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність ґрунтовного дослідження методичних підходів до формування стратегії сталого розвитку промислового міста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти стратегічного управління територіальним розвитком досліджували зарубіжні науковці Е. Блейклі, Дж. Брайсон, Р. Бріль, А. Вятрак, Дж. Гордон, Т. Доманські, М. Жювковські, Р. Кемп, У. Кінг, Д. Кліланд, Д. Лічфілд, Й. Парисек, П. Хіллі, П. Холл [1-3] та інші.

В Україні над проблемою розвитку міст загалом, так і промислових зокрема, працюють такі вчені, як: О. Бойко-Бойчук, І. Вахович, Б. Данилишин, М. Долішній, З. Герасимчук, О. Карий, М. Межевич [4-6] та інші. Теоретичні та практичні аспекти стратегічного управління територіальним розвитком висвітлено у працях таких науковців як: Б. Адамов, В. Бабаєв, Л. Бондаренко, Ю. Шаров [7-9] та інші.

Питання, пов'язані з формуванням стратегії розвитку міста, на нашу думку, слід розглядати, враховуючи динаміку й постійні зміни в розвитку країни, регіону та міста. В контексті зазначеного потребують постійного вдосконалення методичні підходи до розробки стратегії подальшого розвитку міста. Визначаючи значний внесок вчених у розвиток теоретико-методичних засад формування стратегій розвитку, слід відмітити відсутність системного дослідження процесу формування та реалізації стратегій розвитку міста, що і обумовлює потребу більш детального вивчення.

Постановка завдання. Дослідити методичні підходи до формування стратегії сталого розвитку з метою її розробки для промислового міста.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічний підхід до сталого розвитку передбачає нові способи мислення та діяльності, що забезпечують перехід від розробки і виконання фіксованого плану, до створення оперативної системи, яка легко адаптується та постійно вдосконалюється. Перехід від визнання виключно місцевої влади відповідальною за розвиток до

* Науковий керівник: Прушківський В.Г. – д.е.н., професор, Запорізький національний технічний університет

визнання відповідальним всього суспільства. На сучасному етапі економічного розвитку необхідність стратегічного підходу до сталого розвитку пояснюється наступними причинами: відсутність комплексності та різнобічності місцевого розвитку; недосконалістю законодавчої бази; недостатнім розвитком демократії, децентралізації на місцевому рівні; відсутність чітко визначеної довготермінової спільної цілі та її пов'язаністю з регіональними і національними пріоритетами; несформованістю динамічних партнерських відносин.

Перш ніж розглянути стратегію сталого розвитку промислового міста, доцільно з'ясувати поняття «стратегія». Стратегія – це визначення курсу для досягнення цілей у довгостроковому періоді. В економічному словнику зазначається: економічна стратегія – це «довгостроковий курс економічної політики, який передбачає вирішення великомасштабних економічних і соціальних завдань» [10, с. 88].

Вчені Гончаренко О. та Лисицин Є. трактують стратегію як категорію, що встановлює співвідношення між цілями політики і засобами їх досягнення [11, с. 26]. Це свідчить про те, що стратегія синтезує в собі інструменти та цілі політики, які є складовими механізми її реалізації певним шляхом.

Американський дослідник Дж. Куїнн вважає, що стратегія – це «план, який інтегрує головні цілі, політику та дії у певне узгоджене ціле» [12, с. 23-38]. Тобто, стратегія визначає певну послідовність дій (алгоритм) задля досягнення «генеральної» цілі. При цьому сформована стратегія повинна відповідати таким властивостям, як єдність, узгодженість, послідовність.

Поділяємо точку зору вченого Атаманчука Г. [13], який вважає, що механізмом реалізації стратегії є стратегічне планування, яке передбачає безперервний процес організації й коригування цілей, функцій і форм управлінської діяльності державних органів щодо окресленої нової якості розв'язання проблеми, стану суб'єктів і об'єктів управління. Головним у стратегії є її спрямованість на нову якість, новий рівень, новий стан [14-15]. Тобто, стратегія дозволяє перейти на вищий щабель розвитку.

Серед об'єктів стратегічного планування, на нашу думку, слід виокремити, промислове місто, для якого розробка стратегії є особливо важливою з наступних причин:

- по-перше, значна чутливість до зовнішніх змін внаслідок монопрофільності економічної бази;
- по-друге, здатність економіки адаптуватися до змін;
- по-третє, здатність підтримувати структурну адаптацію.

Таким чином, ключовими аргументами на користь прийняття рішення щодо необхідності формування стратегії розвитку промислового міста є:

- узгоджує розуміння стратегії розвитку на всіх рівнях функціонування економіки (країни, регіону, міста). Тобто, стратегія допомагає знайти «спільне» у розвитку системи «країна → регіон → місто»;
- наявність стратегії дозволяє розставити пріоритети у розвитку;
- стратегія визначає інвестиційно привабливі галузі;
- правильно сформована стратегія є основою для визначення алгоритму реалізації політики;
- стратегія дає можливість делегувати вирішення деяких питань на нижчі рівні (регіон, місто), дозволяючи на державному рівні приділяти більше уваги досягненню стратегічних цілей;
- стратегія дозволяє сформуванню ефективної структури економіки;
- місто із визначеною стратегією розвитку є більш привабливим для інвесторів.

Слід узагальнити, що стратегія сталого розвитку промислового міста дозволяє узгодити інтереси, виокремити пріоритети і сформуванню інвестиційно привабливий клімат.

Структуру та логіку формування стратегії сталого розвитку промислового міста можна схематично представити у вигляді (рис. 1).

На сучасному етапі як в теоретичному, так і в практичному аспекті концепція розвитку промислового міста зорієнтована в основному не на розвиток, а на підтримку. Це означає, що консервується стара структура економіки, яка базується на традиційних галузях із низькою доданою вартістю, низький розвиток високотехнологічних галузей на базі новітніх технологій.

Переважають застарілі технології, які підвищують собівартість продукції, знижуючи її конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Розвиток більшості галузей відбувається за рахунок державних дотацій, не на основі використання інтенсивних чинників. Крім того, пасивна політика зайнятості є дестимулятором у формуванні збалансованого ринку праці. В сучасних реаліях розвитку міст це не забезпечує вихід на траєкторію сталого економічного зростання. Саме тому необхідним є розробка стратегії сталого розвитку промислового міста, яка ґрунтується на гармонізації економічної, екологічної та соціальної складових, що дозволяє сформуванню його економічний потенціал, повноцінне життєве середовище для теперішнього і майбутнього поколінь на основі раціонального використання природних ресурсів. Для промислового міста особливо гострою є проблема недостатності уваги екологічній складовій, оскільки переважно акценти зосереджені на соціально-економічному розвитку за рахунок експлуатації природно-ресурсного потенціалу. Це створює значні загрози для розвитку міста у майбутньому.

Рис. 1. Структура та логіка формування стратегії сталого розвитку промислового міста
Джерело: побудовано автором самостійно.

Враховуючи те, що практика розробки стратегії сталого розвитку на місцевому рівні незначна, то, на нашу думку, для вирішення цього питання доцільно використовувати зарубіжний досвід, адаптуючи його до національних особливостей.

Зазначимо, що в розвинених країнах стратегія використовується як інструмент, який підвищує ефективність реагування на зміни та адаптує розвиток міста до динамічних умов [16]. Досвід багатьох європейських країн дає підстави для висновку, що без стратегічного підходу дії центральних та (або) регіональних органів влади ризикують стати частковими й неузгодженими, а у кінцевому підсумку – великою мірою безрезультатними. Крім того, на територіях та у регіонах, що потерпають від різкого економічного спаду, ресурси, скоріш за все, будуть дефіцитними. Усі наявні ресурси – людські, фінансові та інфраструктурні – треба використовувати з максимальним ефектом. Дії без стратегії переважно призводять лише до марнування та неналежного використання цих ресурсів.

У відповідності з проектом Європейського Союзу підтримки регіонального розвитку України та методологічні розробки [17, с. 9], виокремимо основні складові формування та реалізації стратегії сталого розвитку міста:

- регулярні форуми за участі всіх зацікавлених сторін та прийоми досягнення домовленостей на національному і децентралізованих рівнях, зв'язки між різними рівнями;
- спільне бачення та комплекс широким стратегічних завдань;
- набір гнучких механізмів виконання поставлених завдань;
- комунікаційні можливості; аналітичні процеси; міжнародні зобов'язання;
- узгоджені засоби інтегрування політики, бюджетного процесу, моніторингу та звітності);
- принципи і стандарти функціонування секторів та діяльності зацікавлених сторін, запроваджені через законодавство, добровільні дії, ринкові інструменти тощо;
- пілотні проекти, що дозволяють здобувати досвід і виносити уроки, розбудовувати потенціал та посилювати відповідальність за результат;
- секретаріат та інші органи, уповноважені координувати зазначені механізми;
- відповідні повноваження, делеговані на місцевий рівень органами влади вищого рівня та, наскільки можливо, організаціями громадян і бізнес-асоціаціями.

Стратегія сталого розвитку скеровується певними принципами, які забезпечують її дієвість (табл. 1).

Таблиця 1

Принципи побудови стратегії сталого розвитку

Принцип	Зміст
орієнтація на потреби й інтереси людей	Ефективна стратегія вимагає підходу, що ставить людей у центр уваги і забезпечує довготермінове покращення становища найбільш уразливих верств населення
консенсус щодо довготермінової мети (бачення)	Для успіху стратегічного планування необхідна згода усіх зацікавлених сторін щодо довготермінової мети (бачення) та чітких термінів виконання поставлених завдань
усебічність та цілісність	Поєднання економічних, соціальних та екологічних завдань
спрямованість на чіткі бюджетні пріоритети	Повна інтегрованість до бюджетного процесу, що забезпечить відповідність запланованих заходів, спрямованих на досягнення цілей, наявним фінансовим ресурсам
покладання на комплексний та точний аналіз	Пріоритети повинні визначатися на основі усебічного аналізу існуючої ситуації, прогнозованих тенденцій і ризиків
обов'язковість моніторингу, навчання та вдосконалення.	Невід'ємною частиною стратегії мають бути моніторинг та оцінювання, засновані на чітких показниках, що дозволяють розпочати необхідні процеси, відслідковувати їх поступ, виносити корисні уроки та своєчасно виявляти потребу у зміні курсу
відповідальність та лідерство на місцевому рівні	Для життєздатності стратегій вкрай важливо, щоб країни самі ініціювали їх розробку і впровадження як на національному, так і на місцевому рівнях
впливовість провідної установи та висока готовність органів влади дотримуватися зобов'язань	Такі довготермінові зобов'язання є неодмінною умовою запровадження змін політики та інституційних реформ, виділення фінансових ресурсів та чіткого розподілу відповідальності за реалізацію стратегії
розбудова існуючих механізмів і стратегій	Стратегія сталого розвитку базується на тому, що вже існує в країні на національному, регіональному та місцевому рівнях, сприяючи поєднанню, взаємному доповненню та узгодженості між різними інструментами і процедурами планування та підходами до нього
активна й ефективна участь	Широке залучення громадськості допомагає віднайти нові ідеї та джерела інформації
зв'язок між національним та місцевим рівнями	Стратегія повинна являти собою процес двосторонньої постійної взаємодії між національним та місцевим (децентралізованим) рівнями.
розвиток та зміцнення наявного потенціалу	З самого початку процесу стратегічного планування дуже важливо оцінити наявний політичний, інституційний, людський, науковий та фінансовий потенціал

Джерело: складено автором самостійно.

Аналіз табл. 1 засвідчує, що головними методологічними принципами формування стратегії сталого розвитку промислового міста є: збалансованість між економічною, екологічною та соціальною сферою; скоординованість діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і громадян для розв'язання найважливіших проблем промислового міста. При цьому важливим є не лише теоретичне виокремлення принципів, але і їх обов'язкове дотримання на практиці.

Таким чином, сталий розвиток промислового міста потребує стратегічного підходу, який передбачає формування нової філософії мислення, основою якої є:

- перехід від розробки і виконання незмінного плану до оперативної системи, яка легко адаптується та постійно вдосконалюється;
- перехід від визнання виключно місцевої влади відповідальною за розвиток до визнання відповідальним цілого суспільства;
- перехід від централізованого і контрольованого процесу прийняття рішень до децентралізованого планування розвитку, розподілу можливостей та результатів, прозорих переговорів, співпраці та узгоджених дій;
- перехід від спрямованості на конкретний продукт (проекти чи закони) до зорієнтованості на результат (широкий вплив) та якість процесів залучення й управління;
- перехід від високозатратних проектів і залежності від зовнішньої допомоги до розвитку, стимульованого з середини та фінансованого за рахунок власних джерел.

Таким чином, стратегія формування сталого розвитку промислового міста – це довгострокова узагальнена сукупність взаємозалежних та взаємоузгоджених рішень на всіх рівнях функціонування економіки, реалізація яких призводить до досягнення стратегічної мети.

Висновки з проведеного дослідження. Формування стратегії сталого розвитку промислового міста є вкрай необхідним задля досягнення гармонізованого, сталого розвитку суспільства, у якому добробут людей, навколишнє середовище, природні ресурси та людський капітал, втілений у досягненнях науки, освіти, проривних технологіях, високих моральних цінностях є комплементарними, рівновеликими категоріями й такими, що взаємно збагачують одна одну.

При цьому слід зазначити, що втілення концепції сталого розвитку гарантуватиме поступове зростання добробуту нації, натомість вимагатиме напруженої роботи й консолідованих зусиль політиків, управлінців, учених та всього прогресивного населення. Ще однією умовою сталого розвитку є політична воля з боку вищого керівництва держави на те, щоб пройти важким, але єдино правильним шляхом.

Література

1. Блейклі Е.Дж. Планування місцевого економічного розвитку : пер. з англ. / Е.Дж. Блейклі ; Вид 2-е. – Львів. 2002 – 416 с.
2. Broł R. Rozwoj lokalny – nowa logika rozwoju gospodarczego / R. Broł. – Wrocław, 1998. – 785 s.
3. Кинг У. Стратегическое планирование и хозяйственная политика / У. Кинг, Д. Кліланд. – М. : Прогресс, 1982. – 399 с.
4. Бойко-Бойчук О.В. Стратегії розвитку міст України : практ. посібник / О.В. Бойко-Бойчук. – К. : "Пульсари", 2002. – 156 с.
5. Герасимчук З.В. Стан, проблеми та перспективи стратегічного управління розвитком міст України / З.В. Герасимчук, О.В. Серета // Економічні науки. – Серія „Регіональна економіка”. Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 9(35). – Частина 1. – Луцьк, 2012. – С. 104–111.
6. Карий О.І. Етапи стратегічного планування розвитку міста: узагальнення існуючих методик [Електронний ресурс] / О.І. Карий. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_re/2010_7_3/8.pdf.
7. Бабаєв В.М. Управління міським господарством: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / В.М. Бабаєв. – Х. : Магістр, 2004. – 204 с.
8. Бондаренко Л.М. Концептуальні засади стратегії розвитку Харківського регіону / Л.М. Бондаренко, Н.М. Внукова, Л.О. Лимонова. – Харків: Модель Всесвіту, 2001. – 52 с.
9. Шаров Ю.П. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті: концептуальні аспекти / Ю.П. Шаров. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – 302 с.
10. Економічний словник-довідник / За ред. С.В. Мочерного. – К. : Femina, 1995. – 368 с.
11. Гончаренко О.М. Методологічні засади розробки нової редакції Концепції Національної безпеки України / Гончаренко О.М., Лисицин Є.М. – К. : НІСД, 2001. – 26 с.
12. Минцберг Г. Стратегический прогресс / Г. Минцберг, Дж.Б. Куинн, С. Гошал. – СПб.: Питер, 2001. – 399 с.
13. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: Курс лекций / Г.В. Атаманчук. – 2-е изд., доп. – М. : Омега-Л, 2004. – 579 с.
14. Тощенко Ж.Т. Социальное предвидение и социальное прогнозирование / Ж.Т. Тощенко // Социальное управление: Курс лекций. – М. : РАГС, 2000. – С. 42–61.
15. Карамішев Д.В. Концепція інноваційних перетворень: міжгалузевий підхід до реформування системи охорони здоров'я (державно-управлінські аспекти) : монографія / Д.В. Карамішев. – Х. : Вид-во ХРІДУ НАДУ "Магістр", 2004. – 304 с.
16. Планування місцевого сталого розвитку: посібник з формування стратегії сталого місцевого розвитку [Електронний ресурс] / ПР ООН Муніципальна програма сталого розвитку. – К., 2005. – 69 с. – Режим доступу: http://regionet.org.ua/files/Strategy_local_development_UNDP_2005_ua.pdf
17. Методологія планування регіонального розвитку в Україні. Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації [Електронний ресурс] / Проект Європейського Союзу «Підтримка регіонального розвитку України. – 105 с. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/filesA3.pdf>.

References

1. Blakely, E.J. (2002), *Planuvannia mistsevoho ekonomichnoho rozvytku* [Planning local economic development], Translate from English, Lviv, Ukraine, 416 p.
2. Broł, R. (1998), *Rozwoj lokalny – nowa logika rozwoju gospodarczego* [Local development of a new logic of economic development], Wrocław, Poland.
3. King, William Richard and Cleland, David I. (1982), *Strategicheskoye planirovaniye i khozyaystvennaya politika* [Strategic planning and economic policy], Progres, Moscow, Russia, 399 p.
4. Boiko-Boichuk, O.V. (2002), *Stratehii rozvytku mist Ukrainy* [Strategies of Ukrainian cities development], Pulsary, Kyiv, Ukraine, 156 p.

5. Herasymchuk, Z.V. and Sereda, O.V. (2012), "Condition, problems and perspectives of strategic control of the development of cities of Ukraine", *Zbirnyk naukovykh prats. Lutskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet*, vol. 9(35), part 1, pp. 104-111.
6. Karyi, O.I. (2010), "Stages of strategic planning of city development: a synthesis of existing methods", available at: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_re/2010_7_3/8.pdf (access date August 14, 2016).
7. Babaiev, V.M. (2004), *Upravlinnya miskym hospodarstvom: teoretychni ta prykladni aspekty* [Urban management: theoretical and applied aspects], monograph, Mahistr, Kharkiv, Ukraine, 204 p.
8. Bondarenko, L.M., Vnukova, N.M. and Lymonova, L.O. (2001), *Kontseptualni zasady stratehii rozvytku Kharkivskoho rehionu* [Conceptual bases of strategy of development of the Kharkiv region], Model Vsesvitu, Kharkiv, Ukraine, 52 p.
9. Sharov, Yu.P. (2001), *Stratehichne planuvannia v munitsypalnomu menedzhmenti: kontseptualni aspekty* [Strategic planning in municipal management: conceptual aspects], Vyd-vo UADU, Kyiv, Ukraine, 302 p.
10. Mochernyi, S.V. (1995), *Ekonomichnyy slovnyk-dovidnyk* [Economic Dictionary - Directory], Femina, Kyiv, Ukraine, 368 p.
11. Honcharenko, O.M. and Lysytsyn, Ye.M. (2001), "Methodological basis for developing the new edition of the Concept of National security of Ukraine", NISD, Kyiv, Ukraine, 26 p.
12. Mintsberg, G., Kuinn, Dzh.B. and Goshal, S. (2001), *Strategicheskiiy progress* [Strategic progress], Piter, Sankt Peterburg, Russia, 399 p.
13. Atamanchuk, H.V. (2004), *Teoriya gosudarstvennogo upravleniya* [Theory of state administration], 2nd edition, additions, Omega-L, Moscow, Russia, 579 p.
14. Toshchenko, Zh.T. (2000), "Social foresight and social forecasting", *Sotsialnoye upravleniye*, pp. 42-61.
15. Karamyshev, D.V. (2004), *Kontseptsii innovatsiinykh peretvoren: mizhhaluzevyi pidkhid do reformuvannia systemy okhorony zdorov'ia (derzhavno-upravlinski aspekty)* [Concept of innovative change: the interdisciplinary approach to health care reform (public management aspects)], monograph, Vyd-vo KhRIDU NADU "Mahistr", Kharkiv, Ukraine, 304 p.
16. "Planning local sustainable development: a guide to forming a strategy for sustainable local development", available at: http://regionet.org.ua/files/Strategy_local_development_UNDP_2005_ua.pdf (access date August 14, 2016).
17. "Methodology of planning of regional development in Ukraine. A tool for developing regional development strategies and implementation plans", available at: <http://if.gov.ua/filesA3.pdf>. (access date August 14, 2016).

Рецензент : д.е.н., професор Запорізького національного
технічного університету В.Г. Прушківський